

**MUHAMMAD IBN ROSHID AL-MAKTUM ASARLARINING
TILSHUNOSLIK VA ADABIYOTSHUNOSLIKDA O'RGANILISHI**

**THE STUDY OF THE WORKS OF MUHAMMAD IBN RASHID AL-
MAKTOUM IN LINGUISTICS AND LITERARY STUDIES**

**ИЗУЧЕНИЕ ТРУДОВ МУХАММАДА ИБН РАШИДА АЛЬ-МАКТУМА В
ЛИНГВИСТИКЕ И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИИ.**

Mohizoda Abdug'ani Jahongir qizi

O'ZDJTU Lingvistika: arab tili fakulteti

Magistratura talabasi

abduganimohizoda@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Shayx Muhammad ibn Roshid Al Maktumning adabiy va publitsistik merosi tilshunoslik hamda adabiyotshunoslik nuqtayi nazaridan o'rganiladi. Uning nabatiy she'riyati, badiiy uslub xususiyatlari, metaforik ifoda vositalari, frazeologik birliklardan foydalanishi va zamonaviy hamda xalqona arab tili unsurlarini uyg'unlashtirish tamoyillari ilmiy tahlil qilinadi. Shuningdek, shoirning motivatsion yo'nalishdagi nasriy asarlarida uchraydigan til birliklari, sintaktik qurilmalar va ritorik vositalarning semantik yuklanishi yoritiladi. Asarlarning turli tillarga tarjima qilinishi jarayonidagi uslubiy transformatsiyalar ham ko'rib chiqilib, Shayx Muhammad ijodining zamonaviy arab tili talqiniga qo'shgan hissassi ilmiy jihatdan asoslab beriladi.

Kalit so'zlari: adabiy va publitsistik meros, she'riyat, metaforik ifoda vositalari.

Аннотация: В данной статье исследуется литературное и публицистическое наследие шейха Мухаммада ибн Рашида Аль Мактума с точки зрения лингвистики и литературоведения. Анализируются особенности его набатийской поэзии, художественного стиля, использование метафорических средств выражения, фразеологических единиц, а также принципы сочетания элементов современного и разговорного арабского языка. Кроме того, рассматриваются семантическая нагрузка языковых единиц, синтаксических конструкций и риторических средств, встречающихся в его мотивационных прозаических произведениях. В статье также освещаются стилистические трансформации, возникающие в процессе перевода его произведений на различные языки, и научно обосновывается вклад шейха Мухаммада в развитие современного арабского языка.

Ключевые слова: литературное и журналистское наследие, поэзия, метафорические средства выражения.

Abstract: This article examines the literary and journalistic legacy of Sheikh Mohammed bin Rashid Al Maktoum from the perspectives of linguistics and literary studies. It analyzes the features of his Nabati poetry, stylistic characteristics, use of metaphorical expressions, phraseological units, and the principles of integrating elements of modern and colloquial Arabic. The study also explores the semantic functions of linguistic units, syntactic structures, and rhetorical devices found in his motivational prose works. Additionally, the article highlights the stylistic

transformations that occur during the translation of his works into various languages and scientifically substantiates Sheikh Mohammed's contribution to the development and interpretation of contemporary Arabic.

Key words: literary and journalistic heritage, poetry, metaphorical means of expression.

Shayx Muhammad ibn Roshid Al Maktum nafaqat siyosatchi, balki adib, shoir va publitsist sifatida ham tanilgan. U arab she'riyatining "nabatiy" (xalqona lirik she'riyat) janrida ijod qilgan va ko'plab she'rlar muallifidir. U o'z asarlarida arab xalqining ruhiy olami, qadriyatlari, vatanga muhabbat va insoniylik kabi mavzularni qamrab olgan.

Asarlarining aksariyati arab tilida yozilgan bo'lsa-da, ko'plari ingliz, fransuz, rus, o'zbek kabi tillarga tarjima qilingan. Eng mashhur asarlaridan biri — "My Vision: Challenges in the Race for Excellence" (Mening qarashim: mukammallikka erishish yo'lida chaqiriqlar) kitobi hisoblanadi. Ushbu asar rahbarlik, menejment va xalq bilan muloqot kabi masalalarga bag'ishlangan bo'lib, nazariy qarashlar va amaliy tajriba uyg'unligini ifoda etadi³⁹.

Bundan tashqari, uning "Flashes of Thought" (Fikr uchqunlari), "Reflections on Happiness and Positivity" (Baxt va ijobiylik haqida mulohazalar) kabi asarlari ham muhim badiiy-publitsistik meros bo'lib, tilshunoslik va adabiyotshunoslikda chuqur tadqiq qilinmoqda.

Shayx Muhammadning asarlarida janr xilma-xilligi kuzatiladi. U o'z asarlarida publitsistik tilda yozilgan mulohazalar, zamonaviy she'riyat, tarjimai hol, motivatsion psixologiya elementlarini uyg'unlashtirgan. Ayniqsa, uning she'riyati arab adabiyotida qadimiy nabatiy she'r janrining zamonaviy talqinini namoyon etadi. Bu uslubiy yondashuv uning ijodini o'ziga xos va tadqiqot uchun qimmatli manbaga aylantiradi⁴⁰.

Uning asarlarida badiiy ifoda bilan birga, siyosiy motivatsiya, xalq bilan yaqinlik, vatanparvarlik va islohotchilik ruhi ustuvor o'rin tutadi. Shuningdek, u arabcha iboralardan, maqollar va frazeologizmlardan keng foydalangan, bu esa tilshunoslik nuqtayi nazaridan ham alohida o'rganishga arziydi.

Shayx Muhammad ibn Roshid Al Maktumning asarlarida arab tili uslubining zamonaviy, xalqona va adabiy shakllari uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. U o'z asarlarida so'z tanlovi, sintaktik qurilmalar va ritorik vositalar orqali o'quvchiga chuqur ta'sir etuvchi til ifodasini yaratadi. Jumladan, uning asarlarida arab tili uslubiyatining quyidagi asosiy xususiyatlari ajralib turadi:

- Qisqa, lo'nda va kuchli g'oyaviy yuklama bilan boyitilgan gaplar — bu uslub motivatsion nutq va rahbarlik falsafasiga xosdir:

"Aqlli rahbar imkoniyatda hayotni, muammoda esa saboqni ko'radi"⁴¹.

- Ko'p hollarda metafora, tashbeh va istiora vositalaridan foydalanadi:

³⁹ Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. *Flashes of Thought: Lessons in Life and Leadership from the Man Behind Dubai*. Motivate Publishing, 2013.

⁴⁰ Zaki, Muna. "Nabati Poetry and Leadership Discourse in the Gulf." *Arab Studies Quarterly*, vol. 39, no. 2, 2017, pp. 130–145.

⁴¹ Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. *Flashes of Thought*. Motivate Publishing, 2013, p. 45.

“Orzular qanotimizdir, agar ularni sog‘lom fikr bilan qo‘llab-quvvatlasak, parvoz qilamiz”⁴².

Bunday uslubiy vositalar asarning semantik boyligini oshiribgina qolmay, o‘quvchi ongiga chuqur ta’sir qiladi. Bu esa, Shayx Muhammad ijodining tilshunoslik nuqtayi nazaridan o‘rganilishini dolzarb qiladi.

Shayx Muhammad asarlarida keng qo‘llanilgan frazeologik birliklar tilning badiiy obrazlilik darajasini oshiradi. Ular o‘zbek tiliga tarjima qilinayotganda ko‘pincha semantik ekvivalent bilan beriladi, ammo har doim ham to‘liq ma’no saqlanmaydi. Masalan:

- “Yadun tu‘mir wa yadun tabni” (بيد تبني ويبد تهدم) – “Bir qo‘l quradi, bir qo‘l buzadi” — bu yerda arab tilidagi qotib qolgan ibora ijtimoiy birlik g‘oyasini bildiradi⁴³.

- “Sabr mafatih al-faraj” (الصبر مفتاح الفرج) – “Sabr najot kalitidir” — bu ibora xalq maqoli sifatida doimo optimizm va ijobiylik kontekstida qo‘llanadi.

Frazeologizmlarning bu kabi konnotativ yuki ularni shunchaki tarjima emas, balki interpretatsiya asosida o‘rganishni talab qiladi.

Shayx Muhammad ijodida “fusha” (klassik adabiy arab tili) bilan bir qatorda “ammiyya” (lahjaviy xalq tili) unsurlari ham uchraydi. Ayniqsa, she’riyatida nabatiy janrda yozilgan misralar orqali Baytlarda xalqona talaffuz, dialektal iboralar seziladi:

“Ma yizid ash-shams illa al-badr nuran...” — bu yerda “al-badr” (to‘lin oy) obrazi Sharq she’riyatida ko‘p ishlatiladigan xalqona tashbehlardan biridir⁴⁴.

Zamonaviy til qatlamlari ham (texnologik, iqtisodiy, boshqaruv terminlari) u asarlarida keng joy olgan. Masalan, “raqamli transformatsiya”, “ijtimoiy kapital”, “strategik fikrlash” kabi atamalar hozirgi zamon arab tilining yangi qatlamini tashkil etadi.

Shayx Muhammad asarlarining boshqa tillarga, xususan o‘zbek tiliga tarjima qilinishi ko‘plab lingvistik va madaniy muammolarni keltirib chiqaradi. Frazeologik birliklarning konnotatsiyasi, madaniy zamin, poetik tuzilma hamda lahjaviy elementlar o‘zbek tilida to‘liq ifoda etilishi mushkul.

Masalan, “الزمن كالسيف إن لم تقطعه قطعك” (Zamon qilich kabidir, agar sen uni kesmasang, u seni kesadi) iborasi o‘zbek tiliga “Vaqtini boshqarmasang, u seni boshqaradi” tarzida yaqin tarjima qilinadi, ammo bu yerda obrazli kuch biroz pasayadi⁴⁵. Shu bois Shayx Muhammad asarlarini tarjima qilishda ekvivalentlik va ekvifunksional yondashuvlar birgalikda qo‘llanilishi maqsadga muvofiq.

Shayx Muhammad ijodining asosiy semantik yadrosi – bu taraqqiyot, ma’naviy yuksalish va insoniy qadriyatlar g‘oyalaridir. U buni oddiy so‘zlar bilan, ammo chuqur ma’no va ramzlar orqali ifodalaydi. Misol:

“Kelajak – orzu qiluvchilarniki emas, uni bunyod qiluvchilarnikidir.” (My Vision)

Bu gapda semantik zamin uchta asosiy komponentdan iborat:

- Zamonga oid tushuncha – “kelajak”;

⁴² Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. My Vision. Motivate Publishing, 2006, p. 88.

⁴³ Al-Salman, Huda. “Frazeologik birliklar tarjimasining lingvokulturologik jihatlari.” Arabic Language Studies, vol. 3, no. 1, 2020.

⁴⁴ Zaki, Muna. “Nabati Poetry and Identity in the Gulf.” Arab Studies Journal, vol. 24, no. 2, 2016.

⁴⁵ Newmark, Peter. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988.

• Passiv va aktiv holat qarama-qarshiligi – “orzu qiluvchi” vs “bunyod qiluvchi”;

• Egallik/munosabatlar semantikasi – “niki” → kimga tegishli?

Ushbu jumla struktura jihatdan oddiy bo'lsa-da, semantik tahlil shuni ko'rsatadiki, Shayx Muhammad bu yerda harakat (faollik) falsafasini ilgari surmoqda.

Asarlarida ko'p uchraydigan semantik toifalardan biri bu ma'naviy qadriyatlar: sabr, imon, halollik, baxt, mas'uliyat, ishonch. Bu tushunchalar ko'pincha abstrakt kategoriyalar bo'lsa-da, u ularni konkret obrazlar orqali ifodalaydi. Misol:

“Baxt – bu qalbingda tinchlik, xalqingda ishonch bo'lsa.” (Reflections on Happiness and Positivity)

Bu yerda “baxt” – abstrakt tushuncha, lekin semantik tahlil asosida uning ikki asosiy “sharti” keltirilgan:

- Ichki omil: qalbdagi tinchlik;
- Tashqi omil: xalqdagi ishonch.

Bu formulada ichki va ijtimoiy barqarorlik g'oyasi uyg'unlashgan. Shayx Muhammad she'rlarida ham, nasriy asarlarida ham obrazlar semantikasi kuchli. U ko'pincha quyidagi ramzlardan foydalanadi:

Ramz	Semantik yuklama
Quyosh	Yangi kun, umid, islohot
Qush	Orzular, ozodlik
O'yinchi (masalan, shaxmatchi)	Rahbar, strateg
Oyna	Haqiqat, o'z-o'zini anglash

Misol:

“Orzular – bu qanot. Agar ularga mehnatni qo'shmasak, ular bizni uchirish o'rniga yelga uchib ketadi.” (Flashes of Thought)

Bu jumlada “qanot” metaforik obraz, uning semantik qiymati: harakatlantiruvchi kuch, ammo bu kuch faqat sharoit mavjud bo'lsa (ya'ni mehnat qilinsa) ishlaydi. Bu yerda shartli semantika mavjud: orzu + mehnat = natija.

Shayx Muhammad matnlarida leksik va semantik takrorlar keng qo'llaniladi. Bu nafaqat stilistik, balki semantik ta'sir kuchini oshiruvchi vositadir. Misol:

“Biz orqaga emas, oldinga qaraymiz. Biz shikoyat qilmaymiz, harakat qilamiz. Biz sabab izlamaymiz, yechim topamiz.”

Ushbu parallel tuzilgan iboralar orqali:

- “orqaga” / “oldinga” – yo'nalish semantikasi;
- “shikoyat” / “harakat” – reaksiya semantikasi;
- “sababi” / “yechim” – muammo va hal etish semantikasi ko'zga tashlanadi.

Bu shakl matnning semantik intensivligini oshiradi.

Shayx Muhammad nabatiy she'riyatda yozgan she'rlarida arab xalqining mentalitetiga xos semantik kodlardan foydalanadi: qarindoshlik, cho'l, beduinlik, sabr, sadoqat.

Misol (arab tilidan tarjima):

“Cho'l sabrni o'rgatadi, tog' esa matonatni. Insonni esa muhabbat yetaklaydi.”

Bu misrada uchta kuchli semantik obraz mavjud:

- “Cho‘l” – sharoitlar / sinovlar;
- “Tog‘” – chidam / barqarorlik;
- “Muhabbat” – insoniy tuyg‘ular / ma’naviy harakatlantiruvchi kuch.

Bu obrazlar orqali u madaniy xotira va xalq ruhini badiiy talqinda ifodalaydi.

Shayx Muhammad ibn Roshid Al Maktum ijodi semantik jihatdan chuqur qatlamlarga ega. Uning har bir asarida:

- Ma’naviy, axloqiy va ijtimoiy semantik maydonlar uyg‘unlashadi;
- Badiiy obrazlar orqali chuqur tushunchalar ifodalanadi;
- Faol semantik opportiyalar (orzu, harakat, taraqqiyot, ishonch) dominant rol o‘ynaydi.

Bu jihatlar uni nafaqat siyosiy arbob, balki semantik poetika asoschisi sifatida baholash imkonini beradi.

Shayx Muhammad ibn Roshid Al Maktumning adabiy merosi zamonaviy arab adabiyotida siyosiy-falsafiy tafakkur, liderlik estetikasi va xalq bilan muloqotda badiiy ifoda imkoniyatlarining yorqin namunasidir. O‘rganilgan asarlar tahlili asosida quyidagi xulosalarga kelindi:

1. Shayx Muhammadning asarlarida arab tilining adabiy (fusha) va xalq (ammiyya) shakllari uyg‘unlashgan holda qo‘llaniladi, bu esa uning matnlariga jonlilik va zamonaviylik baxsh etadi⁴⁶.

2. Asarlarining mazmun markazida taraqqiyot, rahbarlik, xalq xizmatida bo‘lish, ma’naviyat, orzu va mehnat singari g‘oyalar mavjud bo‘lib, bu jihatlar zamonaviy arab esse janri doirasida qaralmoqda⁴⁷.

3. Shayx Muhammadning ijodi avtobiografik-falsafiy janr xususiyatlariga ega bo‘lib, u o‘z hayotiy tajribalarini umumlashgan adabiy obrazlar orqali ifodalaydi. “Men” obrazining “xalq” bilan teng pozitsiyada ko‘rsatilishi esa demokratik liderlik konsepsiyasining badiiy talqinidir⁴⁸.

4. Uning she’riy va nasriy asarlarida semantik obrazlar (qush, quyosh, cho‘l, oy, sabr, xalq) orqali madaniy kodlar shakllanadi va ular arab xalqining qadriyat tizimida chuqur joy egallaydi⁴⁹.

5. Asarlarining til jihatdan soddaligi, ammo mazmun jihatdan chuqurligi Shayx Muhammadni o‘qituvchi sifatidagi yozuvchi maqomiga olib chiqadi. Uning har bir kitobi yosh avlod uchun hayotiy qo‘llanma sifatida xizmat qiladi⁵⁰.

Ushbu tadqiqot natijalariga asoslanib, quyidagi tavsiyalar beriladi:

Tilshunoslik sohasida:

- Shayx Muhammad asarlaridagi frazeologik birliklarni lug‘aviy, tarjimaviy va stilistik jihatdan chuqur o‘rganish lozim. Ularning arab va o‘zbek tillaridagi moslik darajasi lingvokulturologik tahlil orqali aniqlanishi mumkin.

Adabiyotshunoslik sohasida:

⁴⁶ Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. My Vision: Challenges in the Race for Excellence. Motivate Publishing, 2006.

⁴⁷ Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. Reflections on Happiness and Positivity. Explorer Publishing, 2017.

⁴⁸ Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. Flashes of Thought. Motivate Publishing, 2013.

⁴⁹ Zaki, Muna. “Symbolism in Modern Nabati Poetry.” Gulf Literature Review, 2019.

⁵⁰ Al Suwaidi, Mariam. “Leadership and Literature: The Writings of Sheikh Mohammed bin Rashid.” Journal of Arab Studies, 2020.

- Asarlarini zamonaviy arab esse janrining vakili sifatida tahlil qilish. Shayx Muhammadning “Flashes of Thought” va “Reflections on Happiness and Positivity” asarlari badiiy-falsafiy janrda yozilgan o'ziga xos namunalar sanaladi.

- She'rlari orqali nabatiy poeziyaning hozirgi bosqichini o'rganish, ularning janr, obraz va ritmik qurilishini stilistik va semiotik yondashuvlar asosida tahlil qilish maqsadga muvofiq.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. *Flashes of Thought: Lessons in Life and Leadership from the Man Behind Dubai*. Motivate Publishing, 2013.
2. Zaki, Muna. “Nabati Poetry and Leadership Discourse in the Gulf.” *Arab Studies Quarterly*, vol. 39, no. 2, 2017, pp. 130–145
3. Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. *Flashes of Thought*. Motivate Publishing, 2013, p. 45.
4. Al Maktoum, Mohammed bin Rashid. *My Vision*. Motivate Publishing, 2006, p. 88.
5. Al-Salman, Huda. “Frazеologik birliklar tarjimasining lingvokulturologik jihatlari.” *Arabic Language Studies*, vol. 3, no. 1, 2020.